

VILNIUS UNIVERSITY

LAURA LIUBERTAITĖ

**THE IMPACT OF PRIMARY LAW OF THE EUROPEAN UNION ON THE
BILATERAL CONFLICT OF LAWS RULES OF THE MEMBER STATES**

Summary of Doctoral Dissertation

Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2013

Dissertation was prepared in 2007 – 2013 at Vilnius University.

Scientific supervisor:

Doc. Dr. Skirgailė Žalimienė (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Dissertation is defended at the Law Science Council of Vilnius University:

Chairman:

Prof. Dr. Tomas Davulis (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Members:

Prof. Dr. Dainius Žalimas (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Ignas Vėgėlė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Egidijus Baranauskas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Doc. Dr. Deividas Soloveičikas (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Opponents:

Dr. Irmantas Jarukaitis (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Doc. Dr. Laurynas Biekša (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

The Doctoral Dissertation will be defended in the public session of the Law Science Council, 13 September, 2013, 2:00 p.m., at the Faculty of Law of Vilnius University, K. Jablonskis auditorium.

Address: Saulėtekio 9, LT-10222, Vilnius, Lithuania.

The Summary of Doctoral Dissertation was sent out on 13 August, 2013.

The Doctoral Dissertation is available for review at the library of Vilnius University.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

LAURA LIUBERTAITĖ

**EUROPOS SAJUNGOS PIRMINĖS TEISĖS ĮTAKA VALSTYBIŲ NARIŲ
DAUGIAŠALĖMS TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS NORMOMS**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2007 – 2013 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

Doc. dr. Skirgailė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. dr. Tomas Davulis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Nariai:

Prof. dr. Dainius Žalimas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

Prof. dr. Ignas Vėgėlė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

Prof. dr. Egidijus Baranauskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

Doc. dr. Deividas Soloveičikas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Oponentai:

Dr. Irmantas Jarukaitis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

Doc. dr. Laurynas Biekša (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2013 m. rugsėjo 13 d. 14 val. Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto K. Jablonskio auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, LT-10222, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2013 m. rugpjūčio 13 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

CONTENT

INTRODUCTION.....	6
SCIENTIFIC PROBLEMS ADDRESSED.....	7
OBJECTIVES AND TASKS OF THE DISSERTATION.....	10
SCIENTIFIC NOVELTY.....	11
METHODOLOGY AND SOURCES OF THE RESEARCH.....	12
MAIN CONCLUSIONS.....	15
STATEMENTS OF THE DISSERTATION TO BE DEFENDED.....	21
LIST OF PUBLICATIONS.....	25
DOCTORAL INTERNSHIPS AND SCHOLARSHIPS.....	26
PERSONAL DETAILS.....	27
EUROPOS SAJUNGOS PIRMINĖS TEISĖS ĮTAKA VALSTYBIŲ NARIŲ DAUGIAŠALĖMS TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS NORMOMS (REZIUMĖ).....	28

INTRODUCTION. Globalization, modernization, business delocalization, internationalization of economics, cultural, political and economic integration, increasing cross-border mobility, steady decline in importance of national frontiers and geographical distance, change of the traditional concept of state sovereignty and a shift in emphasis from state to the individual are only a few of the most important factors in shaping the open, mobile and interactive society of the 21st Century and in transforming the role of the state and law.

These global changes are particularly evident in Europe, where, more than 60 years ago, the founding Member States transferred some of their decision-making powers to the European Union and consented to put their actions under the scrutiny of the supranational institutions. Moreover, they agreed, in case of non-compliance with the common objectives, to be subject to the sanctions, imposed institutions acting independently from the governments, thereby making the European Union an unprecedented political project. Today, the success of this project – which was initially neo-liberal and aimed at promoting economic integration but was gradually transformed into the phenomena of socio-democratic cooperation between the Member States – allows the EU to be defined not only as one of the world's largest markets in which the free movement of goods, services and capital is ensured but also as the area of Justice, Freedom and Security founded on the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, respect for fundamental rights, the different legal systems and traditions of the Member States and *the rule of law*.

The specific nature of EU law (primary and secondary) inherent to the very specific nature of the European Union inevitably transforms the former into the generator of the metamorphosis of the society, the role of the state and, in particular, of the *national law* in Europe.

The radical changes in national law pertaining to the impact of EU law cannot go unnoticed if one tries to compare, for example, the current Lithuanian legislation, its interpretation and practical application with the one in force before Lithuania's accession to the EU. Certainly, the majority of differences resulted from the transposition into national law or the direct application of *secondary legislation* of the European Union.

Even though the impact of secondary EU law on national law is easier to identify, is quantitatively larger and *a priori* has considerably more important practical implications, the interplay of the law of the European Union with national law of the Member States is not limited to the secondary EU law. On the contrary, the European Union is a Community based on the rule of law; its autonomous legal order is constructed on the basis of the Kelsenian *Grundnorm* – primary EU law, which is the supreme source of law of the EU, prevailing over all other sources of law. Therefore, every act of secondary EU legislation can only be enacted on a legal basis to be found in the primary EU law. Moreover, the Member States have an obligation to ensure that *all* the provisions of their domestic law – which has been pushed to the bottom of the so-called Kelsen pyramid by the principle of primacy of EU law over national laws of the Member States – are compatible with the primary EU law.

Consequently, unlike the secondary EU law, which changes the source of law of the Member States – *directly Europeanizing domestic law* – only in the fields falling within the scope of application of secondary legislation, the directly applicable and extensively interpreted provisions of the Treaties (primary EU law) *indirectly Europeanize* all the legal provisions of the Member States. This is done without differentiating between the provisions of substantial law and conflict of laws rules despite the fact that the rules of private international law *a priori* are considered to be immune from the impact of EU law for the following reasons: a) the matters they govern come within the competence of the Member States; b) the cross-border element, which is unknown in other branches of law, is their *conditio sine qua non*; c) compared to substantial law, conflict of laws rules have a specific structure and traditionally recognized characteristics (neutrality and secondary role in dispute resolution (indirect nature) compared to the provisions of substantial law).

The specific nature both of primary EU law and of the bilateral conflict of laws rules severely complicates the capture of all the nuances of their interplay, making the forthcoming analysis a real challenge for the researcher but also highlighting its necessity.

SCIENTIFIC PROBLEMS ADDRESSED. The subject matter of this research is the

impact of primary EU law on the bilateral conflict of laws rules of the Member States. The scientific problems addressed in this work may be divided into two categories.

First of all, the author evaluates the impact *sensu stricto* of primary EU law on the structure of bilateral conflict of laws rules of the Member States and on their functioning, highlighting the difficulties related to the choice and the correct application of traditional connecting factors of domestic bilateral conflict of laws rules in situations falling within the scope of primary EU law.

In the second part of this Dissertation the author argues that the impact of primary EU law on the bilateral conflict of laws rules of the Member States is not limited to different changes in the functioning of these rules depending on the status of the Member State of application (i.e. the Member State of origin or the host Member State) but also leads to a change in method used in the private international law of the Member States to determine the law applicable in cases that have connections to more than one legal order (the impact *sensu largo*).

It is worth mentioning that many of the important aspects of the interaction between primary EU law and private international law of the Member States which are thoroughly analysed in this Dissertation have not yet been clarified. Hence, the silence of legal doctrine, national courts and legislators of the Member States and of the Court of Justice of the European Union raises numerous questions of interpretation to legal academics and causes practical application problems.

Although all Member States are equally concerned with the scientific problems addressed in this Dissertation, in Lithuania such problems are particularly acute due to the historical reasons, thus making this analysis highly important and interesting for the Lithuanian legislator, courts and legal doctrine.

On the one hand, in contrast to other Member States, the Lithuanian legislator is quite inexperienced. The lack of legislative traditions often results in a rush while enacting legal acts, thus making the legislation chaotic and difficult to interpret and apply in practice. Therefore, the obligation to approximate national law with the EU law is certainly a big challenge for the national legislator. Hence, the author of this Dissertation answers some complicated questions related to the delimitation of

competences to enact legal acts in the field of private international law between the European Union and the Member states and evaluates the compatibility of the connecting factors chosen by national legislator in the fields of personal status and company law and, finally, proposes practical solutions such as amendments to national legal acts in force, thereby hoping to contribute in a way to the improvement of quality of national legislation in the field of private international law.

On the other hand, the application of EU law by national courts is not a novelty. For more than a decade Lithuanian courts, as *juges de droit commun*, have been applying both national and European law thus assisting the Court of Justice of the European Union in ensuring the effective judicial protection of private persons. However, the judges observe that ‘*even though at the first sight the principles of primary EU law are clear, their application in practice is problematic*’¹.

The application of bilateral conflict of laws rules is even more complicated. In order to determine the law applicable in cases that have links to more than one legal order, national judges must resolve a variety of complex questions which makes the process nothing less than ‘*a dismal swamp, filled with quaking quagmires, and inhabited by learned but eccentric professors who theorize about mysterious matters in a strange and incomprehensible jargon.*’² Moreover, it is particularly difficult to correctly determine the applicable law for Lithuanian judges who have almost no practice in resolving disputes that have connections to more than one legal order due to historical reasons.

Therefore, it is not a surprise – as the analysis of the scarce Lithuanian case law in this field revealed – that national judges encounter major difficulties while deciding the cases requiring simultaneous application of the EU law and of conflict of laws rules, in other words: the resolution of horizontal and vertical collisions.

Hence, this extensive scientific analysis of one of the most complex aspects of the interplay between EU law and the domestic law of the Member States together with the

¹ STRIPEIKIENĖ, J. *Application and Interpretation of Europeanized and Internationalized Private Law in the Practice of the Supreme Court of Lithuania: the Role of the Comparative Method*. Presentation made at the Conference ‘*Europeanization and Internationalization of Private Law as a Challenge for Judges*’, which took place on 18 April, 2008.

² PROSSER, W. Interstate Publication. *Michigan Law Review*, no. 51, 1953, p. 971.

proposed practical solutions related to the correct interpretation of the bilateral conflict of laws rules of the Civil Code, as well as the correct interpretation and application of art. 810 para 1(6) of the Code of Civil Procedure in cases falling within the scope of application of primary EU law could serve as an important tool for national judges while addressing actual practical issues.

Finally, in the light of the fact that the Lithuanian legal doctrine is still unfamiliar with the scientific problems addressed in this Dissertation and due to the necessity of finding solutions to the problems identified, the author takes up the challenge of at least partially filling this legal doctrine gap by making this Dissertation public and ideally, giving Lithuanian academics the incentive to continue the debate, the study, and the research in the field of interaction of primary EU law and private international law of the Member States.

OBJECTIVES AND TASKS OF THE DISSERTATION. Taking into account the subject matter of the research (the impact of primary EU law on the bilateral conflict of laws rules of the Member States), the author of the Dissertation analyses the phenomena of the so-called indirect Europeanization of bilateral conflict of laws rules of the Member States and reveals its problematic aspects. Firstly, the compatibility of different connecting factors with the primary EU law is thoroughly examined and different changes in the application of bilateral conflict of laws rules according to the status of the Member State is highlighted. Secondly, the Dissertation seeks to assess the impact of primary EU law on the multilateral method, which is traditionally used in the private international law of the Member States, for the determination of the applicable law in cases having links to several legal orders. Therefore, *the objective* of the Dissertation is to explore the impact of primary EU law on the bilateral conflict of laws rules of the Member States, to identify legal and practical problems related to the indirect Europeanization of the bilateral conflict of laws rules and to suggest possible solutions.

Five essential *tasks* have been identified in seeking to achieve the objective of the research:

1. To systemically and historically examine the development of the European Union's competence to adopt conflict of laws rules, emphasising the recent

changes introduced by the Lisbon Treaty.

2. To assess whether fundamental freedoms dogmatics really have a conflict of laws dimension and to evaluate the validity of the theory of hidden conflict of laws rules as well as the soundness of the criticism it receives.
3. To evaluate the impact of the principle of non-discrimination, of fundamental rights and EU citizenship on the *structure* of bilateral conflict of laws rules of the Member States, highlighting the problematic aspects related to the choice and the correct interpretation of the connecting factors applied in the field of personal status.
4. To assess the impact of primary EU law on the *application* of bilateral conflict of laws rules of the Member States; to answer the complex questions related to the application of domestic private international law provisions of the Member States on dual nationality, and to explore the changes in the application of institutes of *ordre public* and the fraudulent evasion of the law.
5. To estimate the effects of primary EU law on the *multilateral method* of private international law, which has presided over the conflict of laws in the legal orders of the Member States up until today; to identify the changes in method used for the determination of law applicable in cases related to several legal orders, and to predict the forthcoming developments.

SCIENTIFIC NOVELTY. The subject matter of this Dissertation is fairly new to the *Lithuanian* legal doctrine. Even though several scientific articles provide a rather superficial analysis of the impact of EU *secondary legislation* on the domestic rules of private international law, or only indirectly mention the influence of primary EU law on certain rules of private international law, there have been no extensive studies undertaken in Lithuania in the field of the impact of *primary EU law* on the *bilateral conflict of laws rules* of the Member States. Moreover, questions related to the methods used in private international law for the determination of the applicable law, which are extensively analysed in this Dissertation, certainly are *terra incognita* for Lithuanian academics and practitioners. Therefore, this Dissertation is the *first* and *unique* extensive study of the impact of primary EU law on the bilateral conflict of laws rules of the

Member States at the national level.

Unlike in Lithuanian legal doctrine, the topic of the impact of primary EU law on bilateral conflict of laws rules of the Member States has attracted much attention among *foreign* scholars and legal practitioners. For example French and German scholars have been analysing the interplay between primary EU law and the bilateral conflict of laws rules of the Member States from all imaginable perspectives: their reciprocal influence, possible changes in method; and the impact of federal rules of the United States on conflict of laws rules of single states was compared with the impact of primary EU law on private international law rules of the Member States.

However, this Dissertation distinguishes itself from and adds value to the rest of foreign academic works due to its specific orientation and thoroughly performed examination. First of all, this Dissertation considerably deepens the analysis of the impact of *primary* EU law on the *bilateral* conflict of laws rules of the Member States, leaving aside other aspects that are closely related to this interaction (unilateral conflict of laws rules, *lois de police*, rules governing international jurisdiction, recognition and enforcement of foreign judgments, and secondary EU legislation), which are often taken into account by foreign legal scholars, and focuses solely on *primary* EU law and the *bilateral* conflict of laws rules. Hence, the choice of a rather narrow field of research enables the author to broaden the analysis of many aspects of the above-mentioned impact which are often left out in foreign legal doctrine. Moreover, the conclusions of this Dissertation are based on a comparative analysis of different doctrinal ideas which is quite original if compared to foreign legal doctrine. For example, contrary to the majority of foreign scholars, the author of this Dissertation does not advocate the sole method of private international law is appropriate for the determination of the applicable law, thereby evaluating the impact of primary EU law on the method for the determination of the applicable law from a multi-methodological perspective. Such an approach allows the author to reach scientifically new and original conclusions (at national and international level), which bear both academic and practical significance.

METHODOLOGY AND SOURCES OF THE RESEARCH. In order to undertake a comprehensive and multifaceted study, various scientific *research methods* are used in

this Dissertation.

Firstly, the complexity of primary EU law, on one hand, and the specific nature of bilateral conflict of laws rules, on the other hand, result in the need to use the *logical method*.

Secondly, the use of *the historical method* is equally important due to *the historical nature* of private international law and *the dynamic character* of EU law. This Dissertation examines the historical development of the EU competence in the field of private international law which has significantly affected the approach of the legal doctrine to the questions closely related to the subject matter of this Dissertation. Moreover, considerable attention is drawn to the analysis of the historical development of legal doctrine.

Thirdly, the problems of interpretation and application of primary EU law and the bilateral conflict of laws rules are approached from a systemic perspective. The use of *the systemic method* in this Dissertation permits to highlight the problematic aspects related to the multi-dimensional and hierarchical character of the interaction between primary EU law and domestic private international law.

Furthermore, *the teleological method* is used in order to disclose the objectives that the legislators of the Member States have raised while choosing one or the other connecting factor. This method was one of the most important ones used in evaluating the validity of the doctrinal statements in favour of the interpretation of the provisions of primary EU law governing the fundamental freedoms as hidden conflict of laws rules.

Finally, although this Dissertation cannot be considered as a comparative study, *the comparative method* is broadly used while comparing the changes in positive law of the Member States ensuing from the pivotal decisions of the Court of Justice of the European Union (*Grunkin and Paul, Centros*), and while highlighting the differences in the Court's of Justice reasoning in, respectively, the field of economic freedoms and EU citizenship. Moreover, foreign legal doctrine was mainly analysed from the comparative perspective.

Due to the particular subject matter of the research (the interaction between 'the law of integration' and 'the law of localization'), this Dissertation is mainly based on the

analysis of *primary sources of law* (i.e. the provisions of the Treaties and the bilateral conflict of laws rules of the Member States) and two main types of *secondary legal sources*. The main tool used for the interpretation of the provisions of primary EU law is the case law of the Court of Justice of the European Union on fundamental freedoms, EU citizenship, and the competence of the EU in the field of private international law. For the research in the field of private international law the priority is given to the analysis of foreign legal doctrine.

All scientific publications analysed in this Dissertation could be divided into *general works* on private international law and *special literature* dedicated to the analysis of different aspects of the interaction between EU law and domestic private international law of the Member States. On the one hand, the analysis of modern general works on private international law (e.g. monographs written by French and Italian Scholars), and the classical doctrine of private international law developed by F. C. von Savigny, P. S. Mancini, P. Franceskakis, R. Quadri, was of great use for the research as it helped to reveal the specific nature of the bilateral conflict of laws rules and to clarify theoretical and practical differences in the use of different methods of private international law for the determination of the applicable law. On the other hand, the analysis of special literature (e.g. Collected Courses of the Hague Academy of International Law, scientific articles written by French, Spanish, Italian, Greek, German, Belgian scholars of private international law) helped to identify the problematic aspects of the interaction between EU law and domestic private international law of the Member States, which were often omitted in the foreign scientific publications, thus establishing the need of further research.

While summarizing the content of the analysed literature, it should be noted that foreign legal doctrine in the field of interaction between EU law and private international law has significantly evolved. Today, the majority of European scholars agree that primary EU law influences, not only substantial law, but also private international law of the Member States. Moreover, many scholars advocate for the need to apply private international law in the situations falling within the scope of application of EU law, thus negating the idea that private international law should be absorbed by EU law. Finally, European scholars of private international law consent that the influence of primary EU

law on bilateral conflict of laws rules of the Member States is more difficult to identify than the interaction between EU law and other provisions of private international law of the Member States. However, it is worth mentioning that theoretical and practical solutions to the problems identified in this Dissertations proposed by foreign legal scholars remain contradictory.

MAIN CONCLUSIONS:

1. The EU's internal competence to adopt conflict of laws rules was gradually extended both by the Treaties and by the questionable broad interpretation of the legal basis while enacting secondary legislation in the field of conflict of laws by the EU institutions. However, neither the extended internal competence, nor the exclusive external competence of the European Union in the field of private international law resolved all the problems pertaining to the exclusive nature of the national bilateral conflict of laws rules and the problems of international coordination inherent to the former.
2. The specific nature of primary EU law and its far-reaching effects resulted in the *indirect Europeanization* of the domestic private international rules of the Member States. The principle of primacy of EU law over national laws of the Member States obliges the Member States to assure the compatibility of *all* the provisions of their domestic law, (without taking into account the particular character of national provisions or legal questions they are governing) with the *Grundnorm* of the European Union – the provisions of the Treaties. Therefore, neither the traditionally recognized neutrality, nor the indirect nature of bilateral conflict of laws rules can justify the non-compliance of those rules with primary EU law. On the contrary, this Dissertation demonstrates that the application of bilateral conflict of laws rules almost always directly affects the outcome of a case. Furthermore, taking into account the broad interpretation of primary EU law provisions governing the fundamental freedoms, the EU citizenship, and the principle of non-discrimination as well as the vast concept of the restriction on freedoms, the author of this Dissertation advocates that the application of bilateral conflict of laws rules of the Member States could potentially restrict the

fundamental freedoms enshrined in the Treaties, thus justifying the need to scrutinize the compliance of bilateral conflict of laws rules of the Member States with primary EU law.

3. Unlike secondary EU law, which *directly Europeanizes* national law of the Member States, primary EU law *Europeanizes* domestic law only *indirectly* and does not affect the source of private international law of the Member States. As the analysis of the case law of CJEU revealed, neither the provisions of the Treaties enshrining the fundamental freedoms, nor the obligation of mutual recognition which governs the free movement in the EU, incorporate *the hidden traditional conflict of laws rules*. Moreover, none of the provisions of primary EU law can be interpreted as *a sui generis conflict of laws rule*, which would replace the conflict of laws rules of the Member States in situations falling within the scope of application of primary EU law. Therefore, *the indirect Europeanization* just like the merely partial direct Europeanization of conflict of laws rules does not resolve the problems inherent to the particularism of conflict of laws rules of the Member States.
4. Unlike the impact of secondary EU legislation on the bilateral conflict of laws rules of the Member States, the effects of primary EU law on those rules are *limited*. Firstly, primary EU law *does not affect the classification* of the cause of action, which leaves the traditional legal categories of private international law of the Member States unchanged. This means that the national judge who has to resolve a dispute, which has links to several legal orders and falls within the scope of primary EU law, does not have to allocate the question raised by the factual situation before the court to one of the legal categories of primary EU law (goods, persons, capital or services). Secondly, primary EU law essentially has no effect on the *connecting factor* chosen by national legislators of the Member States. This means that primary EU law does not oblige the Member States to adopt any specific connecting factor either in matters of personal status or company law. On the contrary, the principle of equal treatment enshrined in primary EU law requires equal weight to be accorded to different connecting factors applied in different Member States thus refuting the superiority of nationality over habitual

residence, as a connecting factor in matters of personal status, or the superiority of incorporation over real seat applied in matters of company law. In other words, primary EU law places on the same footing, as connecting factors, nationality and habitual residence, incorporation and real seat. Hence, primary EU law does not preclude the Member States from adopting one or another connecting factor in relevant matters.

5. As a rule, primary EU law does not affect either the structure or the content of bilateral conflict of laws rules of the Member States. However, in matters relevant to the personal status of natural persons, primary EU law prohibits the differentiation of connecting factors (the different application of *lex fori*), on the ground of nationality of natural persons, but does not preclude the Member States from the differentiation of applicable law on the ground of nationality with the exceptions of those rare cases where such a differentiation of applicable law is more favourable to nationals (CJEU Judgement *Boukhalfa*) or would lead to a discrimination of one of the parties to the bilateral legal relations. In matters related to the legal capacity of legal persons primary EU law does not preclude the Member States from adopting the real seat as a connecting factor.
6. Primary EU law does not affect the structure of bilateral conflict of laws rules of the Member States or the Member States' power to define the connecting factor required for the application of national law, but does affect the application of bilateral conflict of laws rules of the Member States. However, the impact of primary EU law on the application of bilateral conflict of laws rules of the Member States depends on the status of the Member State (the Member State of origin or the host Member State) applying those rules.
7. In matters related to the personal status of *natural persons*, primary EU law does not limit the power of the Member State, acting as *the Member State of origin*, either to apply domestic bilateral conflict of laws rules or to determine the relevant applicable law on the ground of *nationality*. Similarly, in matters related to legal capacity of *legal persons*, primary EU law does not affect the power of the Member State, acting as *the Member State of origin*, to define the connecting

factor (real seat or incorporation) required of a company if it is to be regarded as incorporated under the law of that Member State. Unlike in matters related to the personal status of natural persons, in light of the fact that, unlike natural persons, companies are creatures of law, in the field of *the legal capacity of legal persons*, primary EU law does not affect the power of the Member State, acting as *the Member State of origin*, to apply the *real seat*, as a connecting factor, required of a company if it is to be regarded as incorporated under the law of that Member State, *only* in cases where a company, incorporated under the law of that Member State, seeks to rely on the freedom of establishment and to transfer its real seat to another Member State *with no change as regards the law which governs that company* despite that this application is tantamount to outright negation of freedom of establishment of the company. However, if a company governed by the law of the Member State of origin moves to another Member State *with an attendant change as regards the national law applicable*, and is converted into a form of company which is governed by the law of the Member State to which it has moved, as a rule, primary EU law precludes the Member State of origin from applying the real seat as a connecting factor.

8. The impact of primary EU law on the application of bilateral conflict of laws rules of *the host Member State* is revolutionary. In view of the pivotal CJEU judgements, as a rule, primary EU law neutralizes bilateral conflict of laws rules of the host Member State in all cases related to the recognition of the personal status of natural persons lawfully acquired in another Member State or of the legal capacity of companies incorporated under the law of another Member State when the connecting factor, adopted by the Member State of origin, diverges from the one adopted by the host Member State. In other words, primary EU law precludes the host Member State from applying its bilateral conflict of laws rules in cases where their application would result in the non-recognition of the personal status of natural persons or the legal capacity of companies, thus constituting a restriction of the fundamental freedoms (unless such restriction could be justified in the view of *Syan-Wittgenstein*). This means that primary EU law *limits the function of the bilateral conflict of laws rules of the host Member State* to the

mere determination of the reach of substantial law of the host Member State, i.e. *lex fori*.

9. The impact of primary EU law on the application of bilateral conflict of laws rules of the Member States is not limited to the above-mentioned changes, but also affects other aspects in the determination of the applicable law. Firstly, primary EU law puts on equal footing nationalities of the Member States thus precluding the application of traditional principles recognized by the Member States in cases of ‘*concurring nationalities*’, i.e. the principle of effective nationality and the principle of primacy of nationality of the Member State of the court seized if the application of those principles interfere with individuals’ Treaty rights. Secondly, the principle of mutual recognition of judicial and extrajudicial decisions in civil matters is enshrined in the provisions of primary EU law and the right to the ‘*law shopping*’ is recognized to be inherent in the exercise of the fundamental freedoms guaranteed by the Treaties encourages the legislative concurrence between the Member States. Consequently, as a rule, primary EU law precludes the application of *the institute of the fraudulent evasion of the law* and restricts the scope of application and the very notion of *ordre public* in cases that have links to more than one legal order and fall within the scope of application of primary EU law. In practice, the above-mentioned effects of primary EU law on the determination of the applicable law certainly foster the party autonomy in private international law of the Member States and imply that the Member States might be precluded from requiring that the situation lawfully created or the legal status lawfully acquired in another Member States would have the closest link with the legal order of the Member State of origin.
10. The impact of primary EU law on the application of bilateral conflict of laws rules of the Member States (the impact *sensu stricto*) leads to a change in the method traditionally used by the private international law of the Member States for the determination of the law applicable in cases that have connections to more than one legal order (the impact *sensu largo*).
11. The impact of primary EU law on the bilateral conflict of laws rules of the

Member States *does not lead to any kind of renewal of the multilateral method* applied by the private international law of the Member States, *but requires its gradual replacement*. Firstly, the provisions of primary EU law cannot be interpreted as imposing an obligation on the Member States to amend their provisions of private international law by providing an ‘*exception of recognition*’ as a reason which could be invoked for the purpose of non-application of the law (*lex fori* or foreign law) normally applicable under the usually appropriate bilateral conflict of laws rule of the Member State. Secondly, none of the provisions of primary EU law incorporate either *a sui generis conflict of laws rule* or *a hidden traditional conflict of laws rule*. Thirdly, as it is demonstrated in this Dissertation, due to the integration imperative of the primary EU law, the multilateral method became asymmetrical and lost its internal logic, thereby becoming unable to reach its main objective. Therefore, the law applicable to international situations, falling within the scope of EU primary law, can no longer be determined on the basis of the multilateral method which has presided over the conflict of laws in the legal orders of the EU Member States up until today.

12. In situations falling within the scope of primary EU law the ‘limping’ multilateral method cannot be replaced or merely complemented either by the method of coordination of legal orders based on a global reference to the competent legal order (the method of P. Picone) or by the method of recognition of situations. Firstly, as it follows from *Centros*, it is impossible to use the method of P. Picone in situations falling within the scope of fundamental freedoms. Secondly, the method of recognition of situations cannot be regarded as sufficient to complement the use of the multilateral method for several reasons: a) it has a limited scope of application, therefore its application would not allow the achievement of the objectives of primary EU law in all situations falling within the scope of application of the latter; b) complementary use of this method would result in the split of the method used for the determination of the applicable law: the multilateral method would be used for the determination of applicable law in cases of the creation of legal situations, while the method of recognition would be used only for the recognition of a situation lawfully created or of a legal status,

lawfully acquired in another Member State; c) if in order to achieve the objectives of the primary EU law the *conditio sine qua non* for the proper functioning of the method of recognition of situations – the concretization of the situation – was eliminated, this method would coincide with unilateralism and its use would consequently have no additional value.

13. Taking into account that the pluralism of domestic bilateral conflict of laws rules of the Member States is a proven fact, and the only method of private international law to take particularism as a theoretical departure point and not as an obstacle for the determination of applicable law, is unilateralism; having regard to the limitation of the function of the bilateral conflict of laws rules of the Member States made by the primary EU law; taking into account the fact that the case law of the CJEU is certainly one of the best examples of unilateral reasoning; finally, having in mind the benefits of using the unilateral method, which perfectly reflects the motto of the EU '*United in Diversity*', in the situations falling within the scope of primary EU law, it must be recognized that due to the impact of primary EU law, the multilateral method changes the direction. Although the application of multilateral method in some cases – mostly accidental – remains compatible with primary EU law, looking from a long-term perspective, this method is likely to be replaced by the unilateral method in the context of the EU.

STATEMENTS OF THE DISSERTATION TO BE DEFENDED:

1. Primary EU law neither absorbs nor unifies the bilateral conflict of laws rules of the Member States. On the contrary, none of the provisions of the Treaties can be interpreted as incorporating either *a hidden traditional conflict of laws rule* or *a sui generis conflict of laws rule*, which would replace the conflict of laws rules of the Member States in situations falling within the scope of application of primary EU law.
2. Neither the specific structure of bilateral conflict of laws rules nor their traditionally recognized characteristics – neutrality and indirect nature – can deny the impact of primary EU law on these rules. On the contrary, taking into account

the vast concept of the restriction on the freedoms, as established in the case law of the CJEU, and in light of the fact that the application of bilateral conflict of laws rules of the Member States almost always directly affects the outcome of the case, one should recognize the need to scrutinize the compliance of these rules with primary EU law.

3. Unlike secondary EU law, primary EU law affects none of the elements of the bilateral conflict of laws rules. Firstly, primary EU law does not oblige the national judge who has to resolve the dispute having links to several legal orders and falling within the scope of primary EU law, to allocate the question raised by the factual situation before the court to one of the legal categories of primary EU law. Secondly, primary EU law requires equal weight to be accorded to different connecting factors (nationality and habitual residence; incorporation and real seat) applied in different Member States. Hence, the choice of one or the other connecting factor by national legislator *per se* is not incompatible with primary EU law. In different words, primary EU law does not preclude the Member States from differentiating the applicable law on the ground of nationality, but precludes them from the differentiation of a connecting factor (i.e. the application of bilateral conflict of laws rules of the Member States) on the ground of nationality.
4. Although primary EU law does not affect the structure of bilateral conflict of laws rules of the Member States, it affects their application. However, it should be noted that the impact of primary EU law on the application of bilateral conflict of laws rules of *the Member State of origin* differs from the impact on the application bilateral conflict of laws rules of *the host Member State*. Moreover, in the field of company law, the impact of primary EU law on the application of bilateral conflict of laws rules also depends on the will of the company, wishing to exercise its freedom of establishment, to be regarded as incorporated under the law of the Member State of origin (i.e. no change in the applicable law), or as a new company in accordance with the law of the host Member State (i.e. change in the applicable law). Unlike the fair impact of primary EU law on the application of bilateral conflict of laws rules of the Member State of origin, the impact of primary EU law on the application of bilateral conflict of laws rules of the host

Member States is revolutionary. As a rule, primary EU law neutralizes the bilateral conflict of laws rules of the host Member State in all cases related to recognition of the personal status of natural persons lawfully acquired in another Member State or of the legal capacity of companies incorporated under the law of another Member State. In other words, primary EU law *limits the function of bilateral conflict of laws rules of the host Member State* to the mere determination of the international reach of substantial law of the host Member State, i.e. *lex fori*.

5. Primary EU law puts on equal footing nationalities of the Member States thus precluding the Member States from applying traditionally recognized principles in cases of ‘*concurring nationalities*’. Moreover, primary EU law precludes the Member States from the application of *the institute of the fraudulent evasion of the law* and restricts the scope of application and the very notion of *ordre public* in cases that have links to more than one legal order and fall within the scope of application of primary EU law. This impact of primary EU law on the determination of applicable law certainly fosters legislative concurrence between the Member States as well as the party autonomy in the private international law of the Member States and precludes the Member States from requiring that the situation, lawfully created, or the legal status, lawfully acquired, in other Member State, would have the closest link with the legal order of the Member State of origin.
6. The impact of primary EU law on the application of bilateral conflict of laws rules of the Member States (the impact *sensu stricto*) leads to a change in the method traditionally used by the private international law of the Member States for the determination of law applicable in cases that have links to more than one legal order (the impact *sensu largo*). Due to the integration imperative of primary EU law, the multilateral method became asymmetrical and lost its internal logic thereby becoming unable to reach its main objective. Hence, the law applicable to international situations, falling within the scope of EU primary law, can no longer be determined on the basis of the multilateral method, which has presided over the conflict of laws in the legal orders of the EU Member States. Although the application of the multilateral method in some cases – mostly accidental –

remains compatible with the primary EU law, regarding it from a long-term perspective, this method is likely to be replaced by the unilateral method, which is the most appropriate in the context of the EU.

LIST OF PUBLICATIONS

1. LIUBERTAITĖ, L. Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje: ribų beiškant (*The Competence of the European Union in the Field of Conflict of Laws: In Search of Limits*). *VU Mokslo darbai. Teisė*, 2011, vol. 79, p. 92-106.
2. LIUBERTAITĖ, L. Nacionalinė pilietybė kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijus (*The Nationality of Member States as a Connecting Factor*). *VU Mokslo darbai. Teisė*, 2011, vol. 80, p. 107-122.

DOCTORAL INTERNSHIPS AND SCHOLARSHIPS

May 2012 – October 2012	UNIDROIT, Rome (Italy).
February 2012 – May 2012	Max Planck Institute for Comparative and International Private Law, Hamburg (Germany). <i>Scholarship awarded by the MPI.</i>
December 2011 – February 2012	UNIDROIT, Rome (Italy).
October 2011 – December 2011	Centre for Studies and Research in International Law, Panthéon-Assas (Paris 2) University, Paris (France). <i>Scholarship awarded by the French Government.</i>
January 2011 – April 2011	European University Institute, Florence (Italy). <i>Scholarship awarded by the Italian Government.</i>
September 2009 – November 2009	UNIDROIT, Rome (Italy).
November 2009 – December 2009	Centre for Studies and Research in International Law, Panthéon-Assas University (Paris 2), Paris (France). <i>Scholarship awarded by the French Government.</i>

PERSONAL DETAILS

Name: Laura Liubertaitė

Date and Place of Birth: 30 November, 1983; Kaunas, Lithuania

Education:

2007 – 2013 Doctoral studies at Vilnius University, Lithuania.

2009 – 2012 Research in EU law and Private International Law. UNIDROIT (Rome, Italy), EUI (Florence, Italy), Max Planck Institute (Hamburg, Germany), Centre for Studies and Research in International Law, Panthéon-Assas (Paris 2) University (Paris, France).

2002 – 2007 Law studies at Vilnius University, Lithuania (Master of Laws degree obtained in 2007).

2005 – 2006 Law studies at Paris X Nanterre University, France.

Work Experience:

2006 – 2012 Chief Specialist (Legal Expert). European Law Department under the Ministry of Justice, Vilnius, Lithuania.

2008 – 2010 Assistant Lecturer in Public International Law. Faculty of Law, Vilnius University, Lithuania.

2007 – 2009 Lecturer in Private International Law. Faculty of Economics, Vilnius University, Lithuania.

EUROPOS SAJUNGOS PIRMINĖS TEISĖS ĮTAKA VALSTYBIŲ NARIŲ DAUGIAŠALĖMS TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS NORMOMS (REZIUMĖ)

Globalizacija, modernizacija, verslo delokalizacija, ūkio internacionalizacija, rinkų, tautų, kultūrų integracija, neregėto masto judumas, negrįžtamas valstybių sienų reikšmės nykimas, kintanti valstybės suvereniteto samprata ir santykio *valstybė–privatus asmuo* paradigma, – tai tik keletas procesų, kurie formuoja (ar jau suformavo?) judžią, interaktyvią ir atvirą XXI amžiaus visuomenę ir neišvengiamai keičia valstybės ir teisės vaidmenį.

Visi šie globalūs pokyčiai ypač ryškūs Europoje, kur valstybės, daugiau nei prieš 60 metų užsimojusios įgyvendinti beprecedentį politinį projektą, šiuo tikslu perdavė dalį savo suverenių galių Europos Sąjungai ir sutiko, kad jų veiksmus tarsi per didinamąjį stiklą stebėtų ir bendro projekto požiūriu vertintų joms nepavaldžios viršvalstybinės institucijos. Būtent šio projekto, iš neoliberalaus, grindžiamo ekonomine integracija, palengva virtusio sociodemokratišku valstybių tarpusavio bendradarbiavimo reiškiniu, sėkmė šiandien leidžia apie Europos Sąjungą kalbėti ne tik kaip apie didžiausią integruotą ekonominę zoną, kurioje užtikrinamas laisvas prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimas, bet ir kaip apie laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, grindžiamą taikiu tautų sugyvenimu, demokratija, tolerancija, pagarbos pagrindinėms teisėms ir *teisės viršenybės* principais.

Europos Sąjungos originalumas instituciniu ir materialiniu požiūriu neišvengiamai lemia ir specifinį Europos Sąjungos teisės vaidmenį – ES teisė (pirminė ir antrinė) yra intensyvios visuomenės, valstybės vaidmens ir ypač *nacionalinės teisės* metamorfozės Europoje variklis.

Iš tiesų, lyginant teisės normų, galiojusių iki Lietuvai įstojant į Europos Sąjungą, ir šiandien galiojančių nacionalinės teisės nuostatų turinį, jų aiškinimo ir taikymo praktiką, negalima nepastebėti esminių skirtumų, kuriuos, neabejotina, daugiausia lėmė ES *antrinės teisės* aktų perkėlimas į nacionalinę teisę ar jų tiesioginis taikymas. Vis dėlto

nors ES antrinės teisės įtaka valstybių narių teisei, bent jau kiekybiškai, yra daug lengviau apčiuopiama ir iš pirmo žvilgsnio turi didesnę praktinę reikšmę, Europos Sąjungos teisės ir valstybių narių teisės sąveika vien tik ja neapsiriboja. Priešingai – Europos Sąjunga – tai *teisinė bendrija* (angl. *Community based on the rule of law*), kurios autonomiška teisės sistema kuriama, H. Kelseno terminais tariant, *Grundnorm* – Steigiamųjų sutarčių (*pirminės teisės*) pagrindu. Kitaip sakant, ES pirminės teisės normos turi atitikti ne tik visi ES institucijų priimami ES antrinės teisės aktai, bet ir ES teisės viršenybės principo į H. Kelseno piramidės apačią nustumtos valstybių narių teisės normos, neatsižvelgiant į tai, ar jos įtvirtintos nacionalinės teisės akte ar tarptautinėje sutartyje, ir į tai, kokiai teisės šakai jos priskiriamos pagal nacionalinę teisę.

Vadinasi, skirtingai nei ES antrinės teisės normos, kurios pakeičia teisės normų šaltinį (*tiesiogiai europeizuoja nacionalinę teisę*) tik tose srityse, kurios patenka į atitinkamo ES antrinės teisės akto taikymo sritį, tiesiogiai taikomos ir plačiai aiškinamos Steigiamųjų sutarčių nuostatos *netiesiogiai europeizuoja* net ir tas nacionalinės teisės normas, kurios *a priori* laikytos atsparesnėmis ES teisės įtakai dėl to, kad yra įtvirtintos tose srityse, kurių reguliavimas priklauso valstybių narių kompetencijai arba dėl to, kad jos, kaip nei nacionalinės materialinės teisės normos tiesiogiai nereguliuoja teisinio santykio, o tarptautinis elementas, kuris iki ES teisės įtakos buvo svetimas kitoms nacionalinės teisės šakoms, yra jų funkcionavimo *conditio sine qua non* (kaip yra daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atveju).

Apibrėžti ES pirminės teisės ir valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės sąveikos kiekybinį ir kokybinį mastą nėra lengva būtent dėl ES pirminės teisės ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifikos, todėl, siekiant šio tikslo, būtina atlikti išsamų mokslinį tyrimą.

Disertacijos aktualumas, mokslinis naujumas, teorinė ir praktinė reikšmė

ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykiai kol kas nėra aiškiai apibrėžti nei doktrinoje, nei pozityviojoje teisėje, ESTT ar nacionalinių teismų praktikoje ir kelia nemažai klausimų akademikams ir praktikams, todėl šis visapusiškas ES pirminės teisės įtakos daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms tyrimas yra ypač

aktualus įstatymų leidėjui, teismams ir doktrinai.

Disertacijos aktualumas Lietuvos įstatymų leidėjui. Lietuvos narystė Europos Sąjungoje nulėmė nacionalinės teisės – taigi, ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų – derinimo su Europos Sąjungos teise (*acquis communautaire*) poreikį ir tapo tikru iššūkiu, kiekybiniu ir kokybiniu požiūriu, gilių tradicijų neturinčiai Lietuvos teisėkūrai. Todėl ši disertacija, kurioje įstatymų leidėjas ras atsakymus į klausimus, susijusius su valstybių narių kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, ES pirminės teisės įtaka kolizinių teisės normų turiniui, taip pat tradicinių sąsajos kriterijų taikytinai teisei nustatyti atitiktis ES pirminei teisei vertinimą ir konkrečius pasiūlymus dėl nacionalinės teisės aktų tobulinimo, tikėtina, prisidės prie įstatymų leidybos kokybės gerinimo.

Disertacijos aktualumas Lietuvos teismams. Europos Sąjungos teisės taikymas Lietuvos teismuose nėra naujas reiškinys: jau beveik dešimtmetį Lietuvos teismai, kaip *juges de droit commun*, taiko ES teisę ir užtikrina privačių asmenų teisių, kurias jiems suteikia ES teisė, teisminę gynybą. Vis dėlto, kaip pastebi patys teisėjai, „nors iš pirmo žvilgsnio Europos Sąjungos teisės principai yra aiškūs ir suprantami, tačiau juos pritaikyti konkrečioje byloje nėra paprasta“.³

Taikymo sudėtingumo požiūriu nuo ES teisės neatsilieka (o gal net ją ir aplenkia!) tarptautinė privatinė teisė, kuri dėl šios priežasties doktrinoje lyginama su „niūria pelke, apgyvendinta išsilavinusiais, ekscentriškais profesoriais, keistu ir nesuprantamu žargonu samprotaujančiais apie mįslingus dalykus, į kurią patekęs teismas pasimeta“⁴. Nors Lietuvos teismų problemos taikant tarptautinę privatinę teisę iš esmės yra identiškos toms, su kuriomis susiduria ir kitų valstybių narių teismai, Lietuvoje jos yra daug opesnės ir aiškesnės dėl istorinių aplinkybių, neleidusių susiformuoti bylų su užsienio elementu nagrinėjimo ir užsienio teisės taikymo kultūrai.

Atidi Lietuvos teismų praktikos analizė patvirtina, kad ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų taikymas skirtingose bylose yra nelengva užduotis, tiesa, daugiausia problemų nacionaliniams teismams kyla tada, kai *toje pačioje byloje* reikia

³ STRIPEIKIENĖ, J. *Europeizuotos ir internacionalizuotos privatinės teisės aiškinimas ir taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus praktikoje: lyginamojo metodo vaidmuo*. Pranešimas skaitytas 2008 m. balandžio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, bendradarbiaujant su Šveicarijos Liucernos universiteto Internacionalizuotos ir europeizuotos privatinės teisės tyrimų centru, organizuotoje konferencijoje „Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams“.

⁴ PROSSER, W. Interstate Publication. *Michigan Law Review*, no. 51, 1953, p. 971.

kartu taikyti ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės normas, t. y. spręsti horizontaliąsias ir vertikaliąsias teisės kolizijas. Todėl ši disertacija, kurioje tiriama ES pirminės teisės įtaka daugiašalių tarptautinės privatinės teisės taisyklių taikymui ir aiškinimui, pateikiami praktiniai pasiūlymai dėl taikytinos teisės nustatymo metodo ginčiuose, kurie patenka į ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės taikymo sritį, parinkimo ir konkrečių nacionalinės (vidaus) teisės normų, pvz., Civilinio proceso kodekso 810 straipsnio 1 dalies 6 punkto, taikymo ir aiškinimo bylose su užsienio elementu, tikėtina, leis bent iš dalies pagerinti teismų darbo kokybę ir užtikrinti efektyvesnę privačių asmenų teisių teisminę gynybą.

Disertacijos aktualumas Lietuvos ir kitų ES valstybių narių teisės doktrinai. Lietuvoje šios disertacijos tema nėra karto nebuvo nagrinėta, taigi yra *visiškai nauja* akademinio požiūriu. Pirmą kartą Lietuvos teisiniame diskurse yra siekiama atlikti išsamią, kompleksinę probleminių ES pirminės teisės įtakos daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms aspektų analizę ir pateikti ne tik teorinius, bet ir praktinius identifikuotų problemų sprendimo būdus.

Šiuo aspektu pastebėtina, kad, nors Lietuvos teisės doktrinoje daugėja mokslinių publikacijų, kuriose gilinamasi ne tik į ES teisės aktų įgyvendinimo ir tiesioginio taikymo problematiką bendrąja prasme, bet ir į ES teisės įtaką tarptautinės privatinės teisės normoms, mokslinė analizė kol kas išlieka gan lakoniška ir neretai apsiriboja paviršutinišku atitinkamuose nacionalinės teisės aktuose (pvz., civiliniame kodekse) ir ES antrinėje teisėje įtvirtintų taisyklių lyginimu. Maža to, ES pirminės teisės įtaka nacionalinėms daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms Lietuvos teisininkų darbuose paprastai nėra tiriama arba kai kurie šios įtakos aspektai paliečiami tik, *inter alia*, pagrindinį dėmesį skiriant kitų klausimų (pvz., įmonių teisės) analizei. Šiuo požiūriu Lietuva gerokai atsilieka nuo kitų ES valstybių narių, kur Europos Sąjungos pirminės teisės įtakos nacionalinėms tarptautinės privatinės teisės normoms tema yra sulaukusi didelio mokslininkų ir praktikų dėmesio.

Vis dėlto, nepaisant to, kad kitų ES valstybių mokslininkai gan išsamiai nagrinėja šiame darbe tiriamą problematiką, ši disertacija yra *nauja* ir *originali* ne tik Lietuvos, bet ir kitų ES valstybių narių teisės doktrinos požiūriu dėl kelių priežasčių. Pirma, skirtingai

nei šios disertacijos autorė, kitų ES valstybių narių mokslininkai ES teisės ir nacionalinių tarptautinės privatinės teisės normų sąveikos tyrimo objektą paprastai apibrėžia gerokai plačiau, kas neleidžia visapusiškai išanalizuoti vieno iš problemiškesnių šios sąveikos aspektų – ES *pirminės* teisės įtakos valstybių narių *daugiašalėms* tarptautinės privatinės teisės normoms. Antra, kitaip nei šios disertacijos autorė, užsienio autoriai dažniausiai šią temą analizuoja izoliuotai, t. y. nelygina savo požiūrio su kitų mokslininkų nuomone arba vertina tik jų atstovaujamos valstybės teisės sistemoje įtvirtintų sąsajos kriterijų atitiktį ES pirminei teisei, kas iš esmės neleidžia atskleisti problematikos gylio ir tam tikri probleminiai aspektai (ypač susiję su ES pirminės teisės įtaka tarptautinės privatinės teisės metodui) tiesiog lieka nepakankamai išnagrinėti arba apskritai nėra tiriama. Trečia, ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms tyrimo kampas priklauso nuo tarptautinės privatinės teisės metodo, kuriam tyrėjas teikia pirmenybę, todėl užsienio autorių darbuose, kitaip nei šioje disertacijoje, kol kas neieškoma bendro – metodologinio – šioje disertacijoje identifikuotų problemų sprendimo vardiklio.

Taigi šios disertacijos originalumą ir aktualumą teisės doktrinai lemia ne tik darbe nagrinėjamos problematikos sąlyginis naujumas teisės moksle, bet ir pasirinkto tyrimo pjūvio teorinė bei praktinė reikšmė, leidžianti daryti moksliniu požiūriu naujas ir originalias išvadas, nepaisant to, kad kai kurie disertacijos autorės analizuojami klausimai fragmentiškai jau buvo nagrinėti užsienio doktrinoje. Maža to, kaip jau minėta, kai kurios darbe keliamos ir nagrinėjamos problemos yra naujos net ir užsienio teisės doktrinos požiūriu.

Be jau nurodytos teorinės ir praktinės reikšmės Lietuvos teismams, įstatymų leidėjui ir teisės mokslo plėtrai, disertacijos autorė tikisi, jog praktiniu požiūriu ši disertacija bus naudinga ir ES teisę bei tarptautinę privatinę teisę studijuojantiems ir praktikuojantiems asmenims, kurie šiame darbe galės rasti išsamios, sistemiškai išdėstytos informacijos apie ES pirminės teisės įtaką daugiašalėms valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms. Galiausiai, atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau minėta, Lietuvoje ši sritis iš esmės nebuvo tirta, tikėtina, jog ši disertacija prisidės ir prie mokslinės tiriamos srities terminologijos vystymo.

Mokslinio tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai

Šios disertacijos *tyrimo objektas* – ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms.

Atsižvelgiant į tyrimo objektą, šia disertacija siekiama atlikti ES pirminės teisės įtakos valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms probleminių aspektų analizę: pradedant ES ir valstybių narių kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje atribojimu, ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo judėjimo ir ES pilietybės įtakos daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijams tyrimu ir baigiant ES pirminės teisės įtakos taikytinos teisės parinkimo metodui vertinimu. Taigi pagrindinis *tyrimo tikslas* – visapusiškai ir kompleksiškai išanalizuoti ES pirminės teisės normas ir jų įtaką valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms, nustatyti probleminius šios įtakos aspektus, atskleisti daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų aiškinimo ir taikymo trūkumus ir pasiūlyti naujus nustatytų problemų sprendimo būdus.

Siekiant šio tikslo, keliami tokie *tyrimo uždaviniai*:

- a) istoriškai ir sistemiškai ištirti ES ir valstybių narių kompetencijos priimti tarptautinės privatinės teisės normas atribojimo klausimus;
- b) išanalizuoti ES pirminės teisės nuostatų, užtikrinančių laisvą prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimą, kolizinį pobūdį ir įvertinti doktrinoje suformuluotos paslėptų kolizinių taisyklių teorijos pagrįstumą;
- c) išanalizuoti nediskriminavimo principo, ES judėjimo laisvių ir ES pilietybės instituto įtaką daugiašalių kolizinių normų struktūrai, ypatingą dėmesį skiriant sąsajos kriterijų parinkimo problematikai;
- d) įvertinti ES pirminės teisės įtaką kolizinių taisyklių taikymo mechanizmui, išryškinant pilietybės kolizijų sprendimo ir užsienio teisės, į kurią nukreipia daugiašalės tarptautinės privatinės teisės taisyklės, netaikymo pagrindų – piktnaudžiavimo teise prevencijos ir *ordre public* – taikymo pokyčius;
- e) nustatyti, ar ES pirminė teisė turi įtakos valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje taikomam taikytinos teisės nustatymo metodui, kritiškai

įvertinant tradiciniu laikomo daugiašalio (kolizinio) metodo taikymo tinkamumą ES kontekste; atskleisti esamus ir numatyti būsimus metodologinius pokyčius;

- f) atskleidus ES pirminės teisės įtaką daugiašalių kolizinių taisyklių struktūrai, jų taikymui ir taikytinos teisės parinkimo metodui, pateikti pasiūlymus ES institucijoms, nacionaliniam įstatymų leidėjui, teismams ir doktrinai dėl nacionalinėje teisėje įtvirtintų daugiašalių tarptautinės privatinės teisės ir (arba) susijusių normų aiškinimo, taikymo ar keitimo.

Tyrimo šaltiniai, disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga

Tyrimo objekto specifika lėmė pagrindinių šaltinių, kuriais remtasi rengiant šį darbą, dualumą. Pagrindinis šaltinis, kuriuo remtasi atskleidžiant ES pirminės teisės normų turinį, – „gyvoji“ teisė, t. y. *ESTT praktika* dėl ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje, judėjimo laisvių, diskriminacijos dėl pilietybės draudimo ir ES pilietybės. Analizuojant klausimus, susijusius su tarptautine private teise, kuri, skirtingai nei ES teisė, nėra tokia dinamiška ir kurioje svarbiausiu šaltiniu pripažįstama teisės doktrina, priešingai – daugiausia dėmesio skirta *užsienio mokslininkų darbų* analizei. Be šių pagrindinių šaltinių, rengiant disertaciją, taip pat nagrinėti ES pirminės ir antrinės teisės aktai, jų parengiamoji medžiaga, aiškinamieji komunikatai ir kita ES institucijų pateikiama medžiaga, pavyzdžiui, ataskaitos. Taip pat analizuoti tarptautinės teisės aktai ir jų *travaux préparatoires*, ES valstybių narių pozityvioji teisė ir teismų praktika.

Visus mokslinius darbus, kurie nagrinėti atliekant šį tyrimą, galima suskirstyti į *bendrąją literatūrą* tarptautinės privatinės teisės tematika ir *specialiąją literatūrą*, kurioje tirama ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveika.

Bendroji literatūra remtasi analizuojant įvairius tarptautinės privatinės teisės aspektus: daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų struktūrą, funkcijas, jų taikymo specifiką, taikytinos teisės nustatymo metodų ypatumus. Didelis dėmesys skirtas ne tik moderniosios tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovų (pvz., B. Audit, H. Muir Watt, D. Bureau, P. Lagarde) mokslinių publikacijų tyrimui, bet ir jau

klasika tapusiems XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje išleistiems tarptautinės privatinės teisės specialistų – F. C. von Savigny (dėl kolizinio metodo pagrindimo, kolizinės normos struktūros), P.–S. Mancini (dėl pilietybės kaip sąsajos kriterijaus), G. Kegel (dėl kolizinės taisyklės neutralumo), P. Franceskakis (dėl teisės sistemų kolizijos), F. Kahn ir E. Bartin (dėl universalizmo paneigimo, partikuliarizmo pripažinimo), R. Quadri ir A. Pilenko (dėl kolizinio metodo kritikos ir vienašalio metodo (unilateralizmo) pagrindimo), A. Pillet ir P. Arminjon (dėl įgytų teisių teorijos ir jos kritikos) – darbams.

Nagrinėjant tarptautinės privatinės teisės metodus, ypatinga reikšmė skirta H. Gaudemet–Tallon (dėl metodų pliuralizmo), P. Gothot (dėl unilateralizmo ir įgytų teisių teorijos), P. Picone (dėl referencinės teisės sistemos metodo), H. Muir Watt (dėl įgytų teisių teorijos), P. Mayer ir P. Lagarde (dėl pripažinimo metodų), S. Bollé ir G. P. Romano (dėl kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo pakeitimo vienašaliu metodu) – mokslinių publikacijų tyrimui.

Atsižvelgiant į tai, kad vieno išsamaus darbo, kuriame būtų tiriami visi šioje disertacijoje nagrinėjami ES pirminės teisės ir valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų sąveikos aspektai, analizuotoje užsienio literatūroje nepavyko rasti, rengiant disertaciją, buvo remtasi atskirus tyrimo objekto aspektus nagrinėjusių autorių darbais, kurie priskirtini *specialiajai literatūrai* ir gali būti klasifikuojami pagal įvairius kriterijus.

Pagal tyrimo objektą:

1. *Plačiausiai ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveiką nagrinėjantys darbai:* Hagos Tarptautinės teisės akademijos kursai, skaityti M. Fallon, A. V. M. Struycken, H. M. Watt, A. Borrás; ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės abipusę įtaką tiriančių autorių, pvz., L. Idot, H. Muir Watt, A. Fuchs, S. Bergé, mokslinės publikacijos. Visų šių šaltinių analizė buvo ypač naudinga, kadangi leido ne tik plačiau pažvelgti į ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveiką, bet ir išryškinti šios sąveikos probleminius aspektus, kuriems užsienio doktrinoje skiriamas nepakankamas dėmesys, ir (arba) teisės specialistų pateikiami teoriniai ar praktiniai pasiūlymai dėl šioje disertacijoje nustatytų problemų sprendimo, yra priešaringi.

2. *Tam tikrus ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveikos aspektus*

tiriančios mokslinės publikacijos, kurios savo ruožtu gali būti skirstomos į:

- 1) lyginamuoju aspektu ES ir JAV tarptautinę privatinę teisę tiriantys J. Heymann, H. M. Watt, J. Basedow, R. Michaels darbai;
- 2) ES vidaus ir išorės kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje nagrinėjantys C. Kohler, Y. Lequette, A. Malatesta, M. Wilderspin moksliniai straipsniai;
- 3) ESTT praktikoje išplėtooto pripažinimo principo įtaką tarptautinei privatinei teisei tiriantys C. Pamboukis, P. Lagarde, M. Fallon, J. Meeusen darbai;
- 4) paslėptų kolizinių taisyklių teoriją pagrindusių ir ją kritikavusių J. Basedow, R. Baratta, G. de Baere, V. Heuzé, F. Munari, L. G. Radicati di Brozolo darbai;
- 5) tarptautinės privatinės teisės normų atitiktį nediskriminavimo principui vertinusių autorių, pvz., M.–P. Puljak, darbai;
- 6) dėl pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, suderinamumo su ES teise – J. Basedow, E. Pataut, H. P. Mansel, M. Lehmann straipsniai;
- 7) ES teisės įtakos tarptautinės privatinės teisės metodui problematiką analizavusių P. Lagarde, C. Pamboukis, M. Fallon darbai.

Pagal valstybę, kurios doktriną atstovauja mokslinių darbų autoriai, specialioji literatūra gali būti skirstoma į: a) *Prancūzijos* (B. Audit, P. Lagarde, P. Mayer, H. Gaudmet-Tallon, H. Muir Watt, L. Idot, M. N. Jobard Bachelier, S. Bergé); b) *Italijos* (P. Picone, G. Rossolillo, L. G. Radicati di Brozolo, A. Malatesta, F. Pocar, G. Badiali); c) *Belgijos* (M. Fallon, F. Rigaux, G. de Baere); d) *Vokietijos* (J. Basedow, E. Jayme, C. Kohler, H. P. Mansel); e) *Ispanijos* (A. Borrás, J. D. González Campos); f) *Graikijos* (P. Francescakis, C. Pamboukis, A. Iliopoulou); g) *JAV* (R. Michaels, Symeon C. Symeonides); h) *Nyderlandų* (J. Meeusen, A. V. M. Struycken); i) *Jungtinės Karalystės* (H. Jonathan).

Galiausiai visa disertacijai rengti naudota specialioji literatūra galėtų būti suskirstyta ir *chronologiškai*: a) *ankstyvoji doktrina* (t. y. mokslinės publikacijos, išleistos prieš įsigaliojant Amsterdamo sutarčiai): pvz., R. Salvatier, A. M. V. Struycken, M. Fallon darbai; b) moksliniai straipsniai, išleisti *po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo*; c) *aktualioji doktrina*, kurioje analizuojama naujausios ESTT praktikos įmonių teisės ir asmens teisinio statuso srityje įtaka valstybių narių tarptautinei privatinei teisei, pvz., A. Iliopoulou, H. M. Watt, J. Basedow darbai.

Pastebėtina, kad kai kurių autorių, pvz., J. Basedow, mokslinės publikacijos

chronologiniu požiūriu gali būti priskirtos kelioms kategorijoms, todėl, rengiant disertaciją, buvo tiriami ir šių autorių požiūrio į ES teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės santykio problematiką pokyčiai.

Apibendrinant atliktų tyrimų rezultatus, galima teigti, jog užsienio teisės doktrina, kurioje nagrinėjamas ES pirminės teisės įtakos taikytinos teisės nustatymo procesui klausimas, evoliucionavo: šiandien praktiškai visi mokslininkai sutaria dėl to, kad ES pirminė teisė paveikia ne tik valstybių narių materialinę teisę, bet ir tarptautinės privatinės teisės normas. Be to, dauguma autorių eksplicitiškai patvirtina tarptautinės privatinės teisės poreikį ES kontekste, pabrėždami, kad dėl ES teisės įtakos tarptautinė privatinė teisė neišnyks. Galiausiai vienbalsiai pripažįstama, jog ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms yra sunkiausiai apčiuopiamas ES teisės sąveikos su nacionaline teise reiškinys.

Vis dėlto, kiek tai susiję su konkrečių disertacijos tyrimo objekto aspektų analize, reikia pripažinti, jog užsienio teisės doktrina ir toliau išlieka paini ir kontraversiška. Nepaisant mokslinių publikacijų kiekio, ES pirminės teisės ir valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų santykis nėra aiškiai apibrėžtas, todėl rasti tiesioginius atsakymus į klausimus, keliamus šioje disertacijoje, analizuojant pavienius mokslinius straipsnius, yra praktiškai neįmanoma.

Tyrimo metodologija

Disertacijos tyrimo rezultatai buvo pasiekti naudojant empirinius ir teorinius tyrimo metodus. Tyrimo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti didžiausią reikšmę turėjo loginio, sisteminės analizės, teleologinio (teisės aktų leidėjo ketinimo), istorinio ir lyginamojo mokslinio tyrimo metodų taikymas.

Rengiant šią disertaciją, poreikį naudoti *loginio metodą* lėmė, *inter alia*, pasirinkto tyrimo objekto (ryšių tarp integracine ir lokalizacine logika pagrįstų teisės normų paieška) specifika. Šis metodas naudotas ES pirminės teisės ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų vidiniams dėsningumams atskleisti ir išaiškinti, kitų mokslininkų pateiktiems doktrininiams tarptautinės privatinės teisės normų ir jų sąveikos su ES teisės normomis išaiškinimams ir praktinio taikymo tyrimams lyginti ir vertinti bei

disertacijos išvadoms formuluoti.

Sisteminės analizės metodas disertacijoje naudotas siekiant kompleksiskai išanalizuoti problemas, kurių negalima nagrinėti pavieniui, jų nesiejant su glaudžiai susijusiais reiškiniais. Pavyzdžiui, tiriant ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje evoliuciją ir ES teisės normų dėl judėjimo laisvių įtaką valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms, ypatingas dėmesys skirtas šių ES pirminės teisės normų vietai visoje ES teisės sistemoje, nagrinėtas jų sisteminis ryšys su kitomis ES pirminės teisės normomis. Naudojant šį metodą, disertacijoje išryškinti daugialygmenio, hierarchinio ES pirminės teisės ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų santykio probleminiai aspektai, į tiriamą problematiką pažvelgta kaip į visumą.

Rengiant šį darbą, svarbus vaidmuo teko ir *teleologiniam metodui*: jis naudotas ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų turiniui išaiškinti ir ES teisės ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų santykio vystymosi perspektyvoms numatyti. Be to, atskleisti ES institucijų ir nacionalinės teisės aktų leidėjo ketinimus buvo itin svarbu analizuojant sąsajos kriterijų atitiktį ES pirminei teisei, gvildenant paslėptų kolizinių taisyklių teoriją ir atsakant į klausimus, susijusius su ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje.

Atsižvelgiant į ES pirminės teisės ir jos santykio su valstybių narių tarptautine private teise evoliucinį pobūdį, rengiant šią disertaciją, svarbus buvo ir *istorinis metodas*. Naudojant šį metodą, atskleistas tikrasis daugiašalių tarptautinės privatinės teisės, kuri laikoma „istorine teise“⁵, normų turinys, požymiai ir funkcijos, nustatytos taikytinos teisės metodų kaitos, vieno ar kito metodo dominavimo atitinkamu laikotarpiu priežastys ir pasekmės. Be to, būtent istorinė ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų analizė leido atsakyti į klausimą, kodėl jų santykis, dar prieš kelis dešimtmečius ignoruotas doktrinoje, šiandien yra centriniu diskusijų objektu, ir prognozuoti būsimus atitinkamų tarptautinės privatinės teisės normų ir (arba) metodo pokyčius.

Nors ši disertacija nėra lyginamojo pobūdžio studija, rengiant darbą, didelė reikšmė teikta ir *lyginamajam metodui*: lyginamuoju aspektu tirti valstybių narių

⁵ NIBOYET, J.-P. *Cours de droit international privé français*, 2 éd. Paris: Sirey, 1949, p. 354. Autoriaus teigimu, tarptautinės privatinės teisės normų turinį lemia daugiau istorinės aplinkybės, o ne įstatymų leidėjo valia.

pozityviosios teisės ir teismų praktikos pokyčiai po ESTT sprendimų dėl ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio (pvz., *Grunkin and Paul, Centros*), ESTT sprendimai ekonominių ir neekonominių judėjimo laisvių srityse, tarptautinės privatinės teisės metodai. Maža to, disertacijos objekto tyrimas, taikant lyginamąjį metodą, leido pasiekti moksliniu požiūriu naujų rezultatų.

Galiausia pažymėtina, kad, atliekant šį tyrimą, naudoti ir empiriniai tyrimo metodai. Teisės aktams, jų parengiamiesiems dokumentams, aiškinamiesiems raštams ir teisminių institucijų sprendimams tirti taikytas dokumentinės analizės metodas. Be to, šį tyrimą neabejotinai praturtino ir pokalbio metodas, naudotas diskutuojant su šioje disertacijoje tiriamą sritį nagrinėjusiais mokslininkais (pvz., J. Basedow, D. Boden, B. Ancel, P. Picone).

Disertacijos struktūra, turinio santrauka

Disertacijos struktūrą nulėmė pasirinktas tyrimo objektas, išskirti tikslai ir uždaviniai. Disertaciją sudaro šios keturios dalys: a) įvadas, kuriame, *inter alia*, pateikiama atliktų tyrimų apžvalga ir aprašomi taikyti metodai; b) tiriamoji – dėstomoji dalis, kurioje detalai ir visapusiškai nagrinėjamas pasirinktas tyrimo objektas; c) tyrimo rezultatų dalis, kurioje pateikiamos išvados ir pasiūlymai; d) disertacijai rengti naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas.

Disertacijos tiriamoji – dėstomoji dalis padalinta į keturis skyrius, kurių kiekvieną sudaro keletas poskyrių, kuriuose nagrinėjami skirtingi pasirinkto tyrimo objekto aspektai.

Pirmieji trys disertacijos skyriai skirti įvertinti ES pirminės teisės įtaką valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms *siaurąja prasme*, pagrindinį dėmesį skiriant tradicinių sąsajos kriterijų ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymo atitikties ES pirminei teisei analizei.

Pirmasis ir antrasis disertacijos skyrius, kuriuose nagrinėjami klausimai gali būti priskirti valstybių narių tarptautinės privatinės teisės tiesioginio europeizavimo arba daugiašalių kolizinių taisyklių kūrimo problematikai, skirti sukurti pagrindą tolesniam

tyrimui.

Pirmajame disertacijos skyriuje istoriniu–lyginamuoju aspektu tiriama ES pirminės teisės nuostatų, kuriomis atibojama ES ir valstybių narių kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, evoliucija, kritiškai įvertinamas ES pirminėje teisėje įtvirtinto teisinio pagrindo platus aiškinimas ir taikymas ES institucijų praktikoje. Ypatingas dėmesys skiriamas Lisabonos sutartimi padarytų pakeitimų analizei, kritiškai įvertinamas ne tik šių pakeitimų naujumas, bet ir nauda „gydant“, G. Kegel terminais kalbant, tarptautinės privatinės teisės „vėžį“ – fragmentaciją⁶.

Konstatuojama, kad ES vidaus kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, kitaip nei išorės kompetencija, niekada nebuvo ir kol kas nėra išimtinė. Iš to seka, kad apie tiesioginę valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų europeizaciją, su visomis iš jos išplaukiančiomis pasekmėmis, galima kalbėti tik tose srityse, kuriose tarptautinės privatinės teisės normos yra suvienodintos ES lygiu. Vis dėlto ši išvada nepaneigia ES pirminės teisės įtakos kitose srityse, pvz., fizinio asmens teisinio statuso ir įmonių civilinio teismo, galiojančioms ir situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, taikomoms valstybių narių nacionalinėje (vidaus) teisėje įtvirtintoms daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms.

Antrajame šios disertacijos skyriuje tiriamas ES pirminės teisės nuostatų dėl judėjimo laisvių kolizinis pobūdis, t. y. ESTT praktika laisvo prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimo srityje analizuojama per tarptautinės privatinės teisės prizmę. Pagrindinis dėmesys skiriamas vieno iš labiausiai nepasisekusių teisės doktrinos mėginimų išversti ES pirminės teisės principus į tarptautinės privatinės teisės kalbą pavyzdžių – paslėptų kolizinių taisyklių teorijos – kritiškam vertinimui.

Konstatuojama, kad ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo negali būti aiškinamos kaip paslėptos kolizinės taisyklės. Kitaip sakant, ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo nepakeičia valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų tais atvejais, kai ginčo santykis ar situacija su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį. Taip pat pabrėžiama, kad ši išvada *a priori*

⁶ KEGEL, G. *Internationales Privatrecht*, 6th ed. München: Beck, 1987, p. 86.

neleidžia teigti, jog ES pirminė teisė apskritai nepaveikia valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų kūrimo ir (arba) jų taikymo.

Trečiajame šios disertacijos skyriuje „Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimas“ pirmiausia įrodoma, jog dėl ESTT praktikoje įtvirtintos itin plačios *laisvo judėjimo ribojimo* sampratos galima tirti ES pirminės teisės įtaką ne tik valstybių narių materialinės teisės normoms, bet ir daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms ir šios įtakos nepaneigia nei pastarųjų struktūros ypatumai, nei iš jos išvedami požymiai. Be to, pastebima, kad atitikties ES pirminei teisei požiūriu turėtų būti vertinama ne daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų apimtis, bet sąsajos kriterijus.

Toliau šiame skyriuje pagrindinis dėmesys skiriamas išsamiai daugiausia abejonių dėl jų atitikties ES pirminei teisei keliančių valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, įtvirtintų fizinių asmenų ir įmonių teisinio statuso srityje, analizei jų kūrimo ir taikymo aspektu. Pagrindinis akcentas – sąsajos kriterijaus parinkimo, pilietybių kolizijų sprendimo ir užsienio teisės netaikymo pagrindų (piktnaudžiavimo teise prevencijos ir viešosios tvarkos išlygos) problematika.

Pripažįstama, kad valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, nukreipiančios į fizinio asmens pilietybės arba įmonės realios buveinės valstybės teisę, iš principo nėra nesuderinamos su ES pirmine teise. Priešingai – skirtingų valstybių narių daugiašalėse tarptautinės privatinės teisės normose įtvirtinti sąsajos kriterijai (pilietybė ir gyvenamoji vieta, reali buveinė ir inkorporavimas) ES pirminės teisės požiūriu laikytini lygiaverčiais. Be to, pabrėžiama, kad ES pirminė teisė skirtingai paveikia daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymą, atsižvelgiant į tai, ar jas taiko kilmės ar priimančioji valstybė narė.

Galiausiai šiame skyriuje konstatuojama, kad, siekiant iki galo išspręsti tarptautinio koordinavimo problemas, kylančias dėl ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės skirtumų, vien tik tiesioginio ES pirminės teisės taikymo nepakanka, ir siūlomi šios problemos praktiniai sprendimo būdai.

Ketvirtajame disertacijos skyriuje analizuojama ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms *plačiąja prasme*, t. y.

koliziniam taikytinos teisės nustatymo metodui. Pirmiausia įrodoma, kad dėl ES pirminės teisės įtakos tradicinis kolizinis metodas nebegali normaliai veikti ES rėmuose. Kitaip sakant, ES pirminė teisė ne sustiprina kolizinį mechanizmą, bet praktiškai paneigia jo taikymo galimybę situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį. Be to, kritiškai įvertinami doktrinos pasiūlymai dėl galimo kolizinio metodo pakeitimo ar papildymo kitais tarptautinės privatinės teisės metodais.

Pagrindinis dėmesys ketvirtajame skyriuje skiriamas daugiašalio metodo pakeitimo unilateralizmu (vienašaliu metodu) alternatyvos analizei ir konstatuojama, kad, kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, ES pirminė teisė lemia būtent šio metodo laipsnišką sugrįžimą.

Svarbiausios tyrimo išvados

1. Nei laipsniškas ES vidaus kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje išplėtimas ir platus teisinio pagrindo aiškinimas, ES institucijoms priimant ES antrinės teisės aktus tarptautinės privatinės teisės srityje, nei išimtinis ES išorės kompetencijos pobūdis šioje srityje nepanaikino valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų partikuliarizmo ir neišsprendė iš jo tiesiogiai kylančių tarptautinio koordinavimo problemų. Priešingai – valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos ES lygiu suvienodintos ne visose srityse, mažo to, atsižvelgiant į ES įsipareigojimą gerbti valstybių narių teisinis sistemas ir tradicijas, tikėtina, kai kuriose srityse jos niekada ir nebus suvienodintos.
2. ES pirminės teisės specifika ir toli siekiančios jos taikymo pasekmės sudarė sąlygas *netiesiogiai europeizuoti* valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normas, kurios nebuvo suvienodintos ES lygiu. Kaip tai išplaukia iš ES teisės viršenybės principo, *visos* valstybių narių vidaus teisės normos turi atitikti ES teisės *Grundnorm* ir šio reikalavimo negali paneigti nei teisės normų vieta nacionalinės teisės sistemoje, nei požymiai, kuriuos joms priskiria nacionalinės teisės aktų leidėjas. Kitaip sakant, nei tariamas daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų neutralumas, nei specifinė jų struktūra ES pirminės teisės požiūriu neturi jokios reikšmės. Priešingai – įrodžius, kad daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas tam tikrais atvejais gali

lemti galutinį rezultatą, ir atsižvelgiant į platų nuostatų dėl judėjimo laisvių, ES pilietybės ir diskriminacijos dėl pilietybės draudimo principo bei laisvo judėjimo ribojimo koncepcijos aiškinimą ESTT praktikoje, galima pripažinti daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų potencialiai ribojantį pobūdį ir įtraukti jas į nacionalinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei kontrolės apimtį.

3. Kitaip nei tiesioginė europeizacija, kuri vykdoma ES antrinės teisės aktais, netiesioginė europeizacija *nepakeitė* daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų *šaltinio*. Kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo ir iš jų išvestas abipusio pripažinimo principas neabejotinai turi kolizinį turinį, vis dėlto jos negali būti aiškinamos nei kaip paslėptos tradicinės, nei kaip *sui generis* kolizinės taisyklės, pakeičiančios visas valstybėse narėse galiojančias, ES antrinės teisės aktais kol kas nesuvienodintas daugiašales kolizines taisykles, taikomas situacijose su užsienio elementu, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį. Kitaip sakant, lygiai kaip ir dalinė tiesioginė, netiesioginė tarptautinės privatinės teisės normų europeizacija, nepanaikino valstybių narių tarptautinės privatinės teisės partikuliarizmo.
4. Skirtingai nei tiesioginė europeizacija, ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms yra ribota. Viena vertus, ES pirminė teisė neturi įtakos daugiašalių kolizinių taisyklių apimčiai, todėl teismai, nagrinėdami bylas su užsienio elementu, tais atvejais, kai ginčo santykiai patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, neprivalo šių santykių kvalifikuoti pagal ES pirminės teisės kategorijas (prekė, paslauga, kapitalas ir pan.). Kita vertus, ES pirminė teisė nepaveikia ir daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijaus, t. y. nereikalauja pilietybės kriterijų keisti gyvenamosios vietos kriterijumi fizinių asmenų teisinio statuso srityje, taip pat nedraudžia taikyti realios buveinės teorijos įmonių teisės srityje. Priešingai – skirtingų valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijai – pilietybė ir gyvenamoji vieta (Sprendimas *Grunkin and Paul*), reali buveinė ir inkorporavimo principas (Sprendimai *Cartesio* ir *Daily Mail*) – ES pirminės teisės požiūriu yra lygiaverčiai ir jų įtvirtinimas nacionalinėje teisėje *per se* nėra nesuderinamas su ES pirmine teise.

5. ES pirminė teisė neturi įtakos valstybių narių daugiašalių kolizinių taisyklių, kurios nėra suvienodintos ES lygiu, turiniui ir struktūrai. Fizinio asmens teisinio statuso srityje ES pirminė teisė *draudžia diferencijuoti sąsajos kriterijų*, t. y. skirtingai taikyti *for* daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas, pagal suinteresuoto asmens pilietybę, bet *nedraudžia* šiuo pagrindu *diferencijuoti taikytinos teisės*, išskyrus tuos retus atvejus, kai šis diferencijavimas yra palankesnis piliečiams (Sprendimas *Boukhalfa*) arba lemia nepagrįstą vienos iš daugiašalių teisinių santykių šalių diskriminaciją. Įmonių teisinio statuso srityje ES pirminė teisė nedraudžia įtvirtinti realios buveinės sąsajos kriterijaus.
6. Nepaliesdama daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų struktūros ir nepaneigdama valstybių narių teisės laisvai pasirinkti sąsajos kriterijų, ES pirminė teisė vis dėlto paveikia šių normų taikymą. Tiesa, ES pirminės teisės įtaka pasireiškia skirtingai, atsižvelgiant į tai, ar tarptautinės privatinės teisės normas taiko kilmės ar priimančioji valstybė narė.
7. Fizinį asmenų teisinio statuso srityje *kilmės valstybės* gali laisvai taikyti jų pozityviojoje teisėje ar teismų praktikoje įtvirtintas daugiašales kolizines taisykles ir taikytiną teisę nustatyti pagal suinteresuoto asmens pilietybę ar gyvenamąją vietą. Įmonių teisinio statuso srityje kilmės valstybės taip pat gali laisvai taikyti realios buveinės ar inkorporavimo teorijas tais atvejais, kai jose siekiama įsteigti įmonę. Vis dėlto, skirtingai nei fizinių asmenų teisinio statuso srityje, atsižvelgiant į tai, kad įmonė yra nacionalinės teisės kūrinys, tais atvejais, kai įmonė siekia pasinaudoti pirminio įsisteigimo teise („išvykti iš kilmės valstybės“), realios buveinės kriterijų kilmės valstybė narė gali nevaržomai taikyti tik tada, kai ši įmonė nesiekia pakeisti taikytinos teisės, t. y. siekia išsaugoti kilmės valstybės įmonės teisinį statusą, nepaisant to, kad šio kriterijaus taikymas reiškia įmonės pirminio įsisteigimo laisvės paneigimą (Sprendimai *Daily Mail* ir *Cartesio*). Jei įmonė siekia perkelti savo buveinę į kitą valstybę narę, neišsaugodama kilmės valstybės narės įmonės teisinio statuso, t. y. *pakeičiant taikytiną teisę*, kilmės valstybė realios buveinės kriterijaus iš principo taikyti nebegali.
8. ES pirminės teisės įtaka *priimančiosios valstybės* narės, skirtingai nei kilmės

valstybės narės, daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymui yra revoliucinė: ES pirminė teisė neutralizuoja priimančios valstybės narės daugiašalę kolizinę taisyklę praktiškai visose fizinio asmens (Sprendimai *Grunkin and Paul* ir *Garcia Avello*) ir įmonės (Sprendimai *Centros* ir *Überseering*) teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje, pripažinimo situacijose. Kitaip sakant, priimančioji valstybė narė privalo netaikyti savo daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų tais atvejais, kai jų taikymas lemtų asmens teisinio statuso nepripažinimą ir taip pažeistų suinteresuoto asmens teises, išplaukiančias iš ES pirminės teisės, išskyrus tuos atvejus, kai šis nepripažinimas gali būti pateisintas pagal ESTT praktikoje įtvirtintus teisėto tikslo, būtinumo ir proporcingumo kriterijus (Sprendimas *Syan–Wittgenstein*). Vadinasi, ES pirminė teisė susiaurina priimančiosios valstybės narės daugiašalės kolizinės taisyklės funkciją iki *lex fori* tarptautinio taikymo srities apibrėžimo.

9. ES pirminės teisės įtaka taikytinos teisės nustatymui neapsiriboja vien poveikiu valstybių narių daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijaus taikymui. Priešingai – ES pirminė teisė įpareigoja valstybes nares vienodai atsižvelgti į visas suinteresuoto asmens turimas pilietybes ir tokiu būdu uždraudžia taikyti tradicinius pilietybės kolizijų sprendimo principus – efektyvios pilietybės ir teismo buvimo vietos valstybės pilietybės pirmenybės – tais atvejais, kai jų taikymas pažeistų suinteresuotų asmenų teises, įtvirtintas ES pirminėje teisėje. Maža to, sukurdamą abipusiu pasitikėjimu pagrįstą Laisvės saugumo ir teisingumo erdvę ir vidaus rinką ir suteikdamą privatiems asmenims teisę „ieškoti“ palankiausios teisės, ES pirminė teisė skatina legislatyvinę konkurenciją tokiu būdu iš principo paneigdamą tradicinio piktnaudžiavimo teise prevencijos (pranc. *fraude à la loi*) instituto taikymo galimybę ir susiaurindama viešosios tvarkos (pranc. *ordre public*) išlygos taikymo apimtį situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį. Vadinasi, ES pirminė teisė draudžia valstybėms narėms reikalauti, kad teisinis santykis ar situacija, sukurti taikant kitos valstybės narės teisę, būtų glaudžiausiai susiję su pastarosios teisės sistema, ir kartu lemia poreikį išplėsti asmens valios autonomijos (taikytinos teisės pasirinkimo) principo taikymo sritį tarptautinėje privatinėje teisėje.
10. ES pirminės teisės įtaka daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymui,

t. y. valstybių narių tarptautinei privatinei teisei *siaurąja prasme*, neišvengiamai turi įtakos ir taikytinos teisės nustatymo metodui, t. y. tarptautinei privatinei teisei *plačiąja prasme*. Integracinio imperatyvo įterpimas į kolizinį mechanizmą sugriauna visą metodo vidinę logiką, lemia jo asimetriją ir neleidžia pasiekti šio metodo ir kartu tarptautinės privatinės teisės tikslų, todėl kolizinis metodas nebegali būti taikomas teisei, taikytinai situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti.

11. ES pirminės teisės normos negali būti aiškinamos nei kaip reikalaujančios valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtinti papildomą institutą, kuris leistų nukrypti nuo teisės, į kurią nukreipia *for* daugiašalė kolizinė taisyklė, taikymo tais atvejais, kai situacija su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, nei kaip paslėptos tradicinės ar *sui generis* kolizinės taisyklės, todėl nėra prasmės kalbėti apie kolizinio metodo galimą „atgaivinimą“ dėl ES pirminės teisės įtakos.
12. ES pirminė teisė, kaip ji aiškinama ESTT praktikoje, nelemia poreikio nelemia poreikio subsidiariai taikyti referencinės teisės sistemos ar situacijų pripažinimo metodą. Viena vertus, referencinio teisės sistemos metodo taikymo ES kontekste galimybę paneigia ESTT praktika (Sprendimas *Centros*). Kita vertus, situacijų pripažinimo metodas negali būti laikomas tinkamu koliziniam taikytinos teisės metodui papildyti, kadangi dėl ribotos taikymo srities jis ne visada leistų pasiekti ES pirminės teisės tikslus, be to, subsidiarus šio metodo taikymas neišvengiamai reikštų tarptautinės privatinės teisės metodo suskaldymą (kolizinis metodas būtų taikomas tais atvejais, kai situacija kuriama, pripažinimo – kai sprendžiamas sukurtos teisinės situacijos pripažinimo klausimas). Maža to, siekiant užtikrinti, kad, taikant situacijų pripažinimo metodą, bus pasiekti ES pirminės teisės tikslai, reikėtų atsisakyti pripažinimo metodo taikymo *conditio sine qua non* – situacijos sukonkretinimo reikalavimo – situacijose, kurios patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, tokiu būdu šis metodas taptų kito tarptautinės privatinės teisės metodo – vienašalio – išraiška.
13. Atsižvelgiant į tai, kad valstybių narių tarptautinei privatinei teisei tose srityse, kuriose valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos nėra

suvienodintos ES antrinės teisės aktais, būdingas pliuralizmas, o vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas yra vienintelis tarptautinės privatinės teisės metodas, kuriam tarptautinės privatinės teisės skirtumai yra ne problema, bet argumentavimo pagrindas; įvertinus ES pirminės teisės įtakos nulemtus daugiašalės kolizinės taisyklės taikymo pokyčius, ypač jos funkcijos susiaurinimą iki *for* privatinės teisės tarptautinio taikymo srities apibrėžimo; išanalizavus ESTT praktiką, kuriai akivaizdžiai būdingas unilateralistinis argumentavimas; galiausiai įvertinus vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo, kuris geriausiai atitinka ES moto – „Suvienyti įvairovėje“ – taikymo ES kontekste privalumus, galima konstatuoti, jog dėl ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje taikomas kolizinis metodas laipsniškai keičia kryptį ir priartėja prie unilateralizmo. Kitaip sakant, nors kolizinio metodo taikymas retais (daugiau atsitiktiniais) atvejais ES kontekste išlieka įmanomas (t. y. atitinka ES pirminę teisę), akivaizdu, kad ilgalaikėje perspektyvoje jis turės būti pakeistas vienašaliu taikytinos teisės nustatymo metodu.

Pasiūlymai

1. Siekiant iki galo išspręsti tarptautinio koordinavimo problemas, kylančias dėl ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės ir materialinės teisės skirtumų, vien tik tiesioginio ES pirminės teisės taikymo nepakanka, todėl *ES teisėkūros subjektams* siūlytina:
 - a) suvienodinti valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normas bent jau tam tikrose fizinio asmens teisinio statuso srityse, kai įmanoma (t. y. kai tai nepažeistų trečiosios šalies, pvz., vaiko, interesų), suteikiant suinteresuotiems asmenims teisę pasirinkti taikytiną teisę ir apribojant valstybių narių teisę nepripažinti asmens teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje. Tose srityse, kuriose dėl vieno ar kitų priežasčių suteikti suinteresuotiems asmenims teisę pasirinkti taikytiną teisę nepageidautina, siūlytina suvienodinti kolizines taisykles pasirenkant, pavyzdžiui, asmens įprastinės gyvenamosios vietos valstybės sąsajos kriterijų arba pilietybės kriterijų. Tiesa, siekiant išvengti galimų pilietybės kolizijų, pastaruoju atveju, taip

pat daugiašaliuose teisiniuose santykiuose siūlytina jį derinti su kitais, pvz., teismo vieta, apriboti šį kriterijų laiko momentu arba geriausia – papildomai numatyti galimybę suinteresuotiems asmenims pasirinkti, kurios pilietybės valstybės teisė jiems turėtų būti taikoma. Arba (alternatyviai) siūlytina įtvirtinti valstybių narių pareigą pripažinti asmens teisinį statusą, teisėtai įgytą vienoje iš valstybių narių, neatsižvelgiant į taikytą teisę.

- b) įmonių teisės srityje, atsižvelgiant į sąsajos kriterijaus parinkimo klausimo jautrumą ir tai, kad suinteresuoti asmenys visada renkasi *lex societatis* (ir šį pasirinkimą išreiškia įsteigdami įmonę vienoje ar kitoje valstybėje narėje), ES institucijos tarptautinio koordinavimo problemą galėtų spręsti kitaip nei fizinių asmenų teisinio statuso srityje. Siūlytina ne vienodinti tarptautinės privatinės teisės normas (pvz., įtvirtinant inkorporavimo kriterijų) įmonių teisės srityje, bet, pavyzdžiui, apsvarstyti galimybę priimti ES antrinės teisės aktus, kurie kartu su Europos bendrovę (SE) įsteigiančiu reglamentu sukurtų daugiau „europinių“ įmonių, pvz., Europos uždarnosios akcinės bendrovės arba europinių akcinių bendrovių, nepatenkančių į Reglamento (EB) Nr. 2157/2001 taikymo sritį, steigimo alternatyvų. Tokias įmones galėtų steigti asmenys, norintys vykdyti veiklą visoje ES teritorijoje ir siekiantys išvengti galimų laisvo judėjimo (pvz., pirminio įsisteigimo) ribojimų. Maža to, disertacijos autorės nuomone, ši alternatyva, palyginus su tarptautinės privatinės teisės vienodinimu, labiau atitiktų ir ES įsipareigojimą gerbti valstybių narių teises sistemas ir tradicijas.

2. Lietuvos įstatymų leidėjui siūlytina:

- a) patikslinti CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punkto taikymo sritį, kadangi jame įtvirtintos nuostatos taikymas tais atvejais, kai ginčo santykis su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, praktiškai visada neatitiks ES pirminės teisės. CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punkto taikymo sritį galima patikslinti dviem būdais, vis dėlto, disertacijos autorės nuomone, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos įstatymų leidėjo tikslams, kurių jis siekė įtvirtindamas CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punktą, pasiekti pilnai pakanka CPK 810 straipsnio 1 dalies 5 punkte įtvirtintos viešosios tvarkos išlygos, Lietuvos įstatymų leidėjas

turėtų panaikinti CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punkte įtvirtintą archajišką, daugelio valstybių narių teisėje jau nebetaikomą ir globalizacijos kontekste akivaizdžiai netinkamą įpareigojimą tikrinti užsienio teismo taikytą teisę ir atsisakyti užsienio teismo sprendimo turinio tapatumo su potencialiu Lietuvos teismo sprendimu reikalavimo;

- b) atsižvelgiant į tai, kad taikytiną teisę nustato arba išimtinai pagal Lietuvos teisę veikia ne tik Lietuvos teismai, bet ir kitos valstybės institucijos, pvz., civilinės būklės aktų registro tvarkytojai, civilinės metrikacijos įstaigos, *Lietuvos įstatymų leidėjui* siūlytina įvertinti, ar iš tiesų Lietuva turi interesą taikyti Lietuvos teisę net ir tais atvejais, kai, pavyzdžiui, asmens teisinis statusas yra teisėtai įgytas kitoje ES valstybėje narėje, kurios teisės sistema pasitikėti Lietuvą įpareigoja ES pirminė teisė, ir jį tik reikia pripažinti Lietuvoje. Jei būtų nuspręsta, kad Lietuvos interesų apsaugai užtikrinti pakanka viešosios tvarkos išlygos, siūlytina apvarstyti galimybę pakeisti Civilinį kodeksą (ir atitinkamus nacionalinės teisės aktus), įtvirtinant nuostatą, kuri užtikrintų Lietuvos tarptautinės privatinės teisės normų ir atitinkamų materialinės teisės normų (pvz., dėl fizinio asmens pavardės sudarymo) netaikymą tais atvejais, kai reikia pripažinti situacijas, kurios teisėtai (taikant kitos ES valstybės narės tarptautinę privatinę ir materialinę teisę) sukurtos kitoje ES valstybėje narėje. Ši nuostata leistų neatsižvelgti į taikytą teisę ir automatiškai pripažinti, pavyzdžiui, įmonių, teisėtai įsteigtų kitose ES valstybėse narėje, teismumą, bei daugybę kitų fizinio asmens ar įmonės teisinio statuso elementų, teisėtai įgytų kitose valstybėse narėse, kuriuos pripažinti įpareigoja ES pirminė teisė.
3. *Lietuvos teismams*, sprendžiantiems ginčus su užsienio elementu, patenkančius į ES pirminės teisės taikymo sritį, pavyzdžiui, dėl kitoje ES valstybėje narėje teismo ar kitos valstybės institucijos sprendimu arba *ex lege* sukurtos teisinės situacijos, įgytos teisės ar teisinio statuso pripažinimo Lietuvoje, siūlytina:
- a) įvertinti, ar teisės, į kurią nukreipia Lietuvos pozityviojoje teisėje įtvirtintos daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, taikymas konkrečioje byloje nepažeistų suinteresuotų asmenų teisių, išplaukiančių iš ES pirminės teisės, jų

teisėtų lūkesčių ir interesų. Šiuo tikslu iki bus pakeistas (jei bus pakeistas) CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punktas Lietuvos teismams siūlytina aiškinti nacionalines tarptautinės privatinės teisės normas kaip vienašales (t. y. apibrėžiančias tik *lex fori* taikymo sritį);

- b) tais atvejais, kai ginčo santykiai su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, Lietuvos teismams patartina itin atsargiai taikyti viešosios tvarkos ir *fraude à la loi* išlygas, kurių apimtis dėl ES pirminės teisės įtakos itin susiaurėjo. Kitaip sakant, atsisakydami pripažinti asmens teisinį statusą ar jo teisę, teisėtai suteiktą ar įgytą kitoje valstybėje narėje, Lietuvos teismai turi įvertinti, ar šis atsisakymas bus suderinamas su ES pirmine teise;
 - c) galiausiai tais atvejais, kai, nagrinėjant ginčą su užsienio elementu, patenkantį į ES pirminės teisės taikymo sritį, reikia spręsti asmens pilietybių kolizijas, Lietuvos teismams siūlytina vienodai atsižvelgti į visas suinteresuotų asmenų turimas pilietybes ir teises, kurias šie asmenys, kaip atitinkamų valstybių piliečiai, yra įgiję ar siekia įgyti, o ne taikyti Lietuvos, kaip teismo buvimo vietos valstybės ar efektyvios pilietybės valstybės, pilietybės pirmenybės principus, kurių taikymas neretai pažeis ES pirminę teisę. Kitaip sakant, siūlytina vadovautis taisyklėmis, kurias unilateralizmo atstovai taiko užsienio valstybių teisės pozityviosioms kolizijoms spręsti, kadangi: a) šių taisyklių taikymas pirmiausia nukreiptas į asmens teisinio statuso užtikrinimą; b) kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, jų taikymas visada atitiks ES teisę. Maža to, jei asmens pilietybės valstybės suteikė asmeniui, kaip piliečiui, skirtingas teises, Lietuvos teismai, spręsdami pilietybių koliziją, turėtų atsižvelgti į asmens interesą (kuris gali būti išreikštas ir konkliudentiniais veiksmais) išsaugoti vieną ar kitą teisę, vieną ar kitą teisinį statusą. Kitaip sakant, ypatingas dėmesys, sprendžiant asmens teisinio statuso, įgyto kitoje ES valstybėje narėje, pripažinimo klausimą, turėtų būti skiriamas privačių asmenų teisėtų lūkesčių vertinimui.
4. *Lietuvos teisės doktrinai* šios disertacijos autorė, kuri tik nedrąsiai pravėrė ES pirminės teisės įtakos vienam iš daugelio valstybių narių tarptautinės privatinės teisės įrankių analizės duris, rekomenduoja plėtoti tyrimus kitose ES pirminės teisės

sąveikos su valstybių narių tarptautine private teise srityse, kurios šioje disertacijoje nenagrinėtos ar paliestos tik netiesiogiai. Pavyzdžiui, būtų galima tirti ES pirminės teisės įtaką imperatyvioms normoms, *lois de police*, viešosios tvarkos išlygos turiniui, *lex fori* statuso ar šalių autonomijos principo taikymo tarptautinėje private teisėje srities pokyčiams. Taip pat siūlytina nagrinėti ES antrinės teisės aktuose įtvirtintų valstybėms narėms ir privatiems asmenims privalomų ir neprivalomų, pvz., Pasiūlymo dėl Bendrosios Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisės (angl. *Proposal for CESL*), taisyklių tarpusavio santykį ir jų santykį su valstybių narių vidaus teisėje įtvirtintomis tarptautinės private teisės normomis. Galiausiai rekomenduotina plėtoti lyginamąją ES pirminės teisės ir tarptautinių žmogaus teisių apsaugos instrumentų ir, žinoma, ESTT ir EŽTT praktikos įtakos valstybių narių tarptautinei privatei teisei, kuri, autorės nuomone, sutampa daugeliu aspektų, analizę.

Disertacijos ginamieji teiginiai

1. ES pirminė teisė neabsorbuoja ir nesuvienodina visų valstybių narių daugiašalių tarptautinės private teisės normų: ES private teisėje nėra jokių paslėptų tradicinių kolizinių taisyklių ir iš jos negali būti išvestos *sui generis* kolizinės taisyklės, kurios pakeistų visas ES antrinės teisės aktais kol kas nesuvienodintas valstybių narių daugiašales tarptautinės private teisės normas, taikomas tarpvalstybinėse situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį.
2. Daugiašalių tarptautinės private teisės normų specifinė struktūra ir tradiciškai joms priskiriami požymiai nepaneigia potencialios ES pirminės teisės įtakos šioms normoms. Priešingai – atsižvelgiant į tai, kad daugiašalių tarptautinės private teisės normų taikymas tam tikrais atvejais turi esminės įtakos ginčo sprendimui, ir į tai, kad ESTT praktikoje įtvirtinta labai plati laisvo judėjimo ribojimo samprata, valstybių narių daugiašalės tarptautinės private teisės normos turi būti įtrauktos į nacionalinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimo apimtį.
3. Kitaip nei ES antrinė teisė, ES pirminė teisė neturi įtakos nei valstybių narių

daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų apimčiai, nei sąsajos kriterijui (ryšiui): pirma, nacionaliniai teismai neprivalo ginčo santykių su užsienio elementu, patenkančių į ES pirminės teisės taikymo sritį, kvalifikuoti pagal ES pirminės teisės kategorijas; antra, valstybių narių daugiašalėse tarptautinės privatinės teisės normose įtvirtinti skirtingi sąsajos kriterijai – pilietybė ir gyvenamoji vieta, reali buveinė ir inkorporavimo principas – ES pirminės teisės požiūriu yra lygiaverčiai, o jų įtvirtinimas nacionalinėje teisėje *per se* nepažeidžia ES pirminės teisės. Kitaip sakant, ES pirminė teisė *nedraudžia diferencijuoti taikytiną teisę* pagal suinteresuoto asmens pilietybę, nors ir *draudžia diferencijuoti sąsajos kriterijų*, t. y. skirtingai taikyti teismo buvimo vietos valstybės daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normas, remiantis suinteresuoto asmens pilietybe.

4. ES pirminė teisė, nors ir nepakeičia valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų struktūros, paveikia šių normų taikymą. Tiesa, ES pirminės teisės įtaka pasireiškia skirtingai, atsižvelgiant į tai, ar daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normas taiko kilmės ar priimančioji valstybė narė, o įmonių teisės srityje – ir į tai, ar įmonė, kuri siekia pasinaudoti įsisteigimo laisve, nori išsaugoti kilmės valstybės įmonės statusą. Jei tais atvejais, kai daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normas taiko *kilmės valstybė*, ES pirminės teisės įtaka yra nežymi, tai tais atvejais, kai jas taiko *priimančioji valstybė narė*, ši įtaka yra revoliucinė. ES pirminė teisė neutralizuoja priimančiosios valstybės narės daugiašalę kolizinę taisyklę praktiškai visose fizinio asmens ir įmonės teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje pripažinimo situacijose. Tokiu būdu ES pirminė teisė susiaurina priimančiosios valstybės narės daugiašalių kolizinių taisyklių funkciją iki *lex fori* tarptautinio taikymo srities apibrėžimo.
5. ES pirminė teisė apriboja valstybių narių teisę taikyti tradicinius pilietybių kolizijų sprendimo principus, *ordre public* ir *fraude à la loi* institutus tais atvejais, kai sprendžiamas asmens teisinio statuto, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje, pripažinimo klausimas, tokiu būdu skatindama ne tik legislatyvinę konkurenciją tarp valstybių narių ir laipsnišką šalių autonomijos (taikytinos teisės pasirinkimo) principo taikymo srities išplėtimą valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje, bet ir uždrausdama valstybėms narėms reikalauti, kad teisinis santykis ar situacija,

sukurti taikant vienos valstybės narės teisę, būtų glaudžiausiai susiję su pastarosios valstybės teisės sistema.

6. ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymui, t. y. valstybių narių tarptautinei privatinei teisei *siaurąja prasme*, neišvengiamai paveikia ir kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą, t. y. tarptautinę privatinę teisę *plačiąja prasme*. Integracinio imperatyvo įterpimas į kolizinį metodą sugriauna visą šio metodo vidinę logiką, lemia jo asimetriją ir neleidžia pasiekti jo tikslo, todėl kolizinis metodas nebegali būti taikomas teisei, taikytinai situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti. O vienintelis ES kontekste tinkamas tarptautinės privatinės teisės metodas, kuris, tikėtina, laipsniškai pakeis šiuo metu valstybėse narėse dominuojantį kolizinį metodą, yra vienašalis (unilateralizmas).